

Алла KOLYSHKINA
Sumy

PRIMARY SCHOOLCHILDREN ENVIRONMENTALLY EXPEDIENT BEHAVIOUR FORMATION STUDY

Substantiated a set of special diagnostic methods (survey, interview, observation of the behavior of students, problem solving), by which consistently measured components ecologically sound behavior of primary school pupils (cognitive, emotional and value; the activity). It is noted that the measurement of the components ecologically sound behavior was carried out with the help of the developed criteria (knowledge of the behavior of nature, the desire for conservation of nature and skills ecologically sound behavior). According to each of the criteria developed indicators of formation of ecological behavior of primary school pupils. Characterized ecologically suitable, environmentally situational, pragmatic and environmentally netsele-soobrazeny levels of formation of the ecological behavior of younger schoolchildren.

Key words: eco expedient behavior (EDB), environmental education, primary school pupils, methods of research, the levels of EDB, components, criteria and indicators of EDB.

Алла КОЛЫШКИНА
г. Сумы

ИССЛЕДОВАНИЕ СОСТОЯНИЯ СФОРМИРОВАННОСТИ ЭКОЛОГИЧЕСКИ ЦЕЛЕСООБРАЗНОГО ПОВЕДЕНИЯ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Обоснован комплекс специальных диагностических методов (опрос, беседа, наблюдение за поведением школьников, решение проблемных ситуаций), с помощью которых последовательно измерялись компоненты экологически целесообразного поведения учащихся начальных классов (когнитивный; эмоционально-ценностный; деятельностный). Отмечено, что измерения компонентов экологически целесообразного поведения осуществлялось с помощью разработанных критериев (знания о поведении в природе, стремление к сохранению объектов природы, умения и навыки экологически целесообразного поведения). Согласно каждому критерию разработаны показатели сформированности экологического поведения учащихся начальных классов. Охарактеризованы экологически целесообразный, экологически ситуативный, прагматический и экологически нецелесообразный уровни сформированности экологического поведения младших школьников.

Ключевые слова: экологически целесообразное поведение (ЭЦП); экологическое воспитание; ученики начальной школы; методы исследования; уровни ЭЦП; компоненты, критерии и показатели ЭЦП.

Стаття надійшла до редколегії 30.01.2016

УДК 372

Ірина КОРЯКІНА
м. Глухів
annastupasik19@yandex.ru

ПЕДАГОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ДІТЕЙ 6-го РОКУ ЖИТТЯ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті представлено теоретико-методичні аспекти педагогічної реабілітації дітей 6-го року життя з особливими потребами. Одним із засобів реабілітації дітей з обмеженими функціональними можливостями є образотворча діяльність, що є предметом представленого наукового дослідження. У статті; науково обґрунтовано систему занять із образотворчої діяльності, які включали спеціальні вправи для дрібної моторики рук, для нормалізації м'язового тону, активізації уваги і підтримки інтересу дітей до творчої діяльності. Доведені результати експериментального дослідження.

Ключові слова: педагогічна реабілітація, образотворча діяльність, діти-інваліди, корегувальні вправи.

Педагогічна реабілітація – це система заходів виховного характеру, спрямована на формування особистісних якостей дитини-інваліда, значущих для її активної життєвої по-

зиції, яка сприяє інтеграції дитини до навчальних закладів для отримання необхідної освіти.

Різні аспекти педагогічної реабілітації дітей з особливими потребами розглядають

Т. Баранцова, А. Капська, О. Молчан, І. Пінчук, О. Тостоухова та інші. На їхню думку, найбільш універсальною формою педагогічної та соціально-культурної реабілітації є образотворче мистецтво, театр, гра тощо [1; 2; 4; 7].

Одним із напрямів педагогічної реабілітації вчені (І. Павлов, Н. Новіков та інші) розглядають розвиток дрібної моторики рук, яка супроводжує різні порушення моторного, мовленнєвого, психічного розвитку дитини [5; 9].

Дитячий церебральний параліч (ДЦП) – збірний термін, що поєднує групу не прогресуючих неврологічних розладів, що виникли в результаті недорозвинення або пошкодження мозку в ранньому онтогенезі [5; 8].

Фахівці різного профілю, які вивчали методи лікування і навчання дітей з церебральним паралічем, такі як К. Семенова, Е. Мاستюкова, М. Іпполітова, Р. Бабенкова, Н. Симонова, Е. Калижнюк, І. Мамайчук, В. Левченко, Р. Кузнєцова, серед інших труднощів становлення пізнавальної діяльності, вказують на труднощі формування образотворчої діяльності і графічних навичок у дітей з таким діагнозом. У роботах М. Сакуліної, Т. Комарової, В. Кузіної, Н. Сокольникової, Е. Шорохової та інших зазначається, що успішне освоєння образотворчої діяльності сприяє інтелектуальному розвитку дитини, допомагає у формуванні інших видів діяльності. Тому велике корекційне значення у житті дітей з порушеннями функцій опорно-рухового апарату мають заняття з образотворчої діяльності і художньою працею. Відомо, що процес зображення предметів і явищ навколишнього світу складний за своєю природою і пов'язаний з розвитком особистості дитини, з формуванням її почуттів і свідомості. В процесі оволодіння дітьми образотворчою діяльністю навичок відбувається вдосконалення тонкої моторики рук.

Незважаючи на важкі рухові розлади і порушення просторового сприйняття, діти з дитячим церебральним паралічем охоче займаються образотворчою діяльністю і художньою працею, оскільки ця область відкриває перед дітьми з обмеженими можливостями дуже багато цікавого, гарного. Ця діяльність найбільш доступна для них. Різні види образотворчості показують різноманіття засобів для реалізації задуманого. Дитина одержує

можливість виразити в малюнку, поробці, аплікації свій внутрішній світ, думки, настрої, мрії. У процесі занять формуються особистісні якості дитини – посидючість, цілеспрямованість, акуратність, працьовитість, бажання якнайкраще виконати свою роботу, а паралельно з цим відбувається вдосконалення рухів кисті і пальців. Однак даних щодо вивчення особливостей формування та корекції образотворчої діяльності у дітей з церебральним паралічем в літературі обґрунтовано мало. Це перешкоджає організації корекційної роботи в пропедевтичному періоді і утрудняє подальше навчання дітей. Все вищезазначене зумовило проблему дослідження: які можливості відкриваються у заняттях образотворчої діяльності для дітей з дитячим церебральним паралічем.

Метою статті є визначення специфіки занять із образотворчої діяльності, спрямовану на розвиток дрібної моторики у дітей, які страждають дитячим церебральним паралічем.

Дитячий церебральний параліч (ДЦП) – захворювання центральної нервової системи при провідному ураженні рухових зон і рухових провідних шляхів головного мозку. У світовій літературі запропоновано більше двадцяти класифікацій ДЦП. Вони засновані на етіологічних ознаках, характеру клінічних проявів, патогенетичних особливостях [5; 9].

Заняття різними видами образотворчої діяльності активізують сенсорний розвиток дитини, просторове сприйняття, позитивно впливають на формування мови, сприяють удосконаленню комунікативних навичок, а також розвивають дрібну моторику рук. Починаючи малювати, ліпити, різати і наклеювати, дитина стикається з новою проблемою – сприйняте треба зобразити, перенести на папір, глину. В одних випадках дитина, створюючи зображення, безпосередньо впливає руками на матеріал (ліплення, обривання паперу), в інших – з допомогою предметів-знарядь (олівця, пензля, ножиць). У всіх випадках потрібно володіти певним мінімумом технічних навичок поводження як з інструментом, так і з матеріалом. Формування образотворчих рухів у процесі навчання малюванню, ліпленню, аплікації включає навчання вмінням правильно тримати ці інструменти і правильно користуватися ними; вмінням сві-

домо керувати рухами своїх рук, добиваючись потрібної якості та характеру ліній, мазків, форм [2; 3; 6; 7; 10; 11].

Розроблена Н. Дубровською система занять спрямована на формування художніх навичок і умінь, розвиток творчих здібностей дітей в області кольору, графіки і композиції на основі відображень явищ природи. Виконання дітьми творчих завдань сприяє появі асоціацій, які знаходять своє втілення в малюнку, аплікації, конструюванні. Пропонована Н. Дубровською система занять пропонує варіативні рішення, які дозволяють не тільки розвивати інтерес до мистецтва, але і формувати початкові основи світогляду [4].

Розвиток дітей з ДЦП вимагає ретельного і продуманого підходу до вибору методів, прийомів і форм роботи на заняттях із образотворчої діяльності. Зазвичай заняття займає 25–30 хвилин і будується таким чином:

1. Організаційний момент.
2. Нормалізація тонуру кистей рук, масаж пальців, пальчикова гімнастика.
3. Повідомлення теми, вступна бесіда, розповідь, пояснення.
4. Демонстрація об'єкта, пояснення послідовності роботи.
5. Самостійна практична діяльність.
6. Підведення підсумків заняття [2].

Кожне заняття має починатися з нормалізації тонуру рук. Для цієї мети використовується масаж, гімнастика. Для зниження тонуру м'язів можуть використовуватися прийоми Фелпса, засновані на принципах Шерингтона. При проведенні відповідних вправ рекомендується використовувати спокійну, повільну музику.

В останні роки для нормалізації тонуру м'язів все більшого значення набуває методика локальної гіпотермії. Холодовий вплив сприяє розслабленню спастичних м'язів, збільшення сили і об'єму рухів уражених кінцівок. Принцип дії методики заснований на тому, що від впливу низьких температур виникає реакція на вплив подразників, що супроводжується зворотними змінами основних її властивостей – збудливості та провідності (К. Семенова). Можливий вплив льодом, холодною водою, поперемінний контрастний вплив холодом і теплом.

Також корисно робити дитині масаж рук. Масаж покращує крово- і лімфообіг, прискочує

обмін речовин в тканинах, нормалізує м'язовий тонуру, рефлекторно впливає на нервову систему та внутрішні органи [9]

Дошкільникам з легкою формою ДЦП, з досить розвиненими рухами і самоконтролем можна запропонувати зробити самомасаж кистей і пальців рук. Якісний масажний ефект дає і робота з тістом. Тісто розкочується, стискається руками, можна видавлювати на ньому сліди пальців, відщипувати шматочки, ліпити. Комплекси пальчикової гімнастики широко представлені в літературі роботами С. Цвинтарного, В. Лопухіної, М. Рузіної, Н. Новотворцевої, В. Коноваленко та інших [7]. Найбільш важливою, з погляду навчання малюванню й художній праці, кисть руки, а точніше – пальці, що здійснюють дрібну моторику. Паралельно з заходами, спрямованими на активізацію рухових функцій і просторової орієнтації, повинні проходити заняття з формування графічних навичок у відповідності зі специфікою образотворчої діяльності.

У міському центрі соціальної реабілітації дітей-інвалідів нами була проведена дослідно-експериментальна робота з дітьми дошкільного віку, що страждають дитячим церебральним паралічем. Дослідження здійснювалося в 3 етапи: констатувальний, формувальний та контрольний, кожен з них мав свою мету та програму.

У процесі спостережень практичної діяльності (гри, роботи на заняттях, самообслуговування, господарсько-побутової праці) було зроблено висновок про фізичний стан кистей і пальців рук на основі критеріїв: вміння маніпулювати предметами, узгодженість дій рук, координація рухів, наявність вроджених патологій. У багатьох дітей розвинене елементарне долонне захоплення, вони можуть маніпулювати предметами, однак у 90% моторика обмежена і спостерігається недостатній розвиток тонкої моторики. Потрібно звернути увагу на недостатню узгодженість дій рук (в нормі тільки у 8%) і порушення координації рухів у 66%. Мимовільне тремтіння присутнє у 25%, але не є постійним явищем, а спостерігається частково, зазвичай як результат надмірної напруги або втоми рук, яку можна зняти вправами на розслаблення. Навички самообслуговування розви-

нені в різному ступені, всі діти хоча б частково себе обслуговують, уміють самостійно одягатися. Найбільша трудність у дітей виникає при застібанні гудзиків, блискавок. Практично всі пересуваються на візках, троє можуть ходити з підтримкою або опорою. Спостерігаючи за практичною діяльністю дітей на заняттях були виявлені особливості образотворчої діяльності дітей. Деякі діти не могли виконати найпростіших малюнків. Діти з мимовільними нав'язливими рухами намагаючись відтворити форму, малюють хаотично, проводять лінії за межі аркуша паперу.

На заняттях аплікацією дітям було важко не тільки нанести клей на деталь, але і перенесення цієї деталі на площину аркуша, ці вміння частково сформовані у 50% дітей. Робота з ножицями представляє особливу складність, тільки 33% дітей з працею можуть вирізати, тому на заняттях аплікацією діти наклеюють готові форми. Дітям другої групи були запропоновані ті ж завдання.

Досліджуючи рівень розвитку дрібної моторики була проведена діагностика виявлення наявних образотворчих умінь і навичок у дітей з ДЦП. Завдання, що входять до діагностики, оцінювались за трьох бальною системою: 1 – навик не сформований; 2 – частково сформований навик; 3 – сформований навик.

У діагностику були включені три групи вмінь та навичок: з малювання, ліплення та аплікації. Перевірялися елементарні графічні навички, вміння правильно тримати олівець і пензель; ступінь розвитку формоутворюючих рухів і прийомів ліплення (розкочування, витягування, з'єднання деталей). В аплікації виявлялися вміння працювати з ножицями, наносити клей на деталь і переносити деталь на площину аркуша. У діагностику також був включений такий критерій, як зорово-рухова координація, від якої залежить точність виконання завдання.

На основі отриманих даних були визначені три рівні сформованості образотворчих умінь і навичок:

- Високий рівень: від 40 до 50 балів;
- Середній рівень: від 30 до 40 балів;
- Низький рівень: від 20 до 30 балів.

Високий рівень означає, що елементарні графічні навички в цілому сформовані; серед-

ній – навички сформовані частково; низький – практично не сформовані.

На основі діагностики ми зробили висновок про рівень розвитку дрібної моторики рук у дітей, що беруть участь в експерименті. В першій групі 50% дітей вміють тримати олівець але графічні навички розвинуті слабо, провести лінію можуть 17%, у 50% вона виходить спотворено, коло не може намалювати ніхто; легше дітям дається штрихування. У ліпленні діти краще засвоїли такі прийоми, як розкочування, важче їм дається з'єднання деталей та виготовлення дрібних деталей. У 50% дітей прийоми ліплення освоєні частково, у 33% – на низькому рівні. На заняттях аплікацією особливу складність становить не тільки нанесення клею на деталь, але і перенесення цієї деталі на площину аркуша ці вміння частково сформовані у 50% дітей. Робота з ножицями представляє особливу складність, тільки 33% дітей можуть вирізати, тому на заняттях аплікацією діти наклеюють готові форми.

Дітям другої групи були запропоновані аналогічні завдання. У цієї групи краще сформовані захоплення, оскільки всі вміють тримати олівець, і 65% роблять це правильно. Відповідно, у них краще розвинені графічні навички, 35% з них повністю їх освоїли і можуть займатися самостійною образотворчою діяльністю, однак у 17% графічні навички практично не розвинуті. У ліпленні діти другої групи відчують ті ж труднощі, проте рівень сформованості образотворчих умінь значно вищий. У 50% дітей прийоми ліплення освоєні добре, у 33% – на середньому рівні. У цій групі 65% дітей частково освоїли роботу з ножицями.

На підставі аналізу отриманих даних і їх порівняння можна зробити висновок, що у дітей другої групи рівень розвитку дрібної моторики вищий, ніж у першій, висока ступінь сформованості образотворчих умінь і навичок у них становить 50%, а в першій групі 33%; показник низького рівня складає відповідно 17% і 33%.

Формувальний експеримент включав два етапи: підготовчий і основний. Мета підготовчого етапу – сформувати моторну і психологічну базу, необхідну для занять. На цьому

етапі необхідно збагатити запас знань дітей про навколишній світ, виховувати інтерес до образотворчої діяльності, розвивати загальну та дрібну моторику, зорове сприйняття, просторову орієнтацію, сформувані правильне захоплення і утримання олівця і пензля, познайомити з площиною аркуша, засвоїти найпростіші технічні прийоми зображення.

Мета основного етапу – апробувати розроблену систему занять, що включають спеціальні вправи для розвитку дрібної моторики кистей і пальців рук з дітьми експериментальної групи.

У ході експерименту використовувалися такі види діяльності:

1. Заняття образотворчим мистецтвом і художньою працею.
2. Робота гуртка.
3. Самостійна діяльність дітей. Робота проводилася в групі, в підгрупах (3–4 особи) і індивідуально.

Заняття проводилися протягом 6 місяців. Тривалість одного заняття 30 хвилин. В ході заняття обов'язково проводилися фізичні вправи для нормалізації м'язового тону, спрямовані на зняття почуття втоми, активізацію уваги. В деяких випадках робота проводилася індивідуально. Під час заняття обов'язково дотримувалися ортопедичні умови: правильна посадка, фіксація аркуша; у дітей з гіперкінезом на зап'ясті одягався браслет для часткової фіксації руки; олівці підбиралися великого діаметру.

Специфіка проведених занять полягає в наступному: кожне заняття починається з нормалізації тону і розминки для рук (пальчикова гімнастика), робиться невеликий масаж для рук, самостійно або вихователем. Це робиться в ігровій формі, спільно з вихователем, який читає віршований текст і показує рухи. Для цієї мети був підібраний комплекс доступних вправ, різноманітних за змістом і характером рухів, який записаний для зручності на картках і завжди під рукою. Потрібне вибирається співзвучно сезону, погоди і темі заняття. Потім зазвичай повідомляється тема і мета заняття, або проводиться вступна бесіда, в кінці якої задається питання: «Як ви думаєте, чим ми будемо займатися?». Після цього йде пояснення матеріалу. Зазвичай робота чітко розбивається на ета-

пи, кожен з яких пояснюється, показується, називаються прийоми роботи.

Для оцінки результатів формувального етапу експерименту був проведений контрольний зріз з дітьми експериментальної та контрольної груп.

Порівняльний аналіз отриманих результатів показав, що в обох групах простежується позитивна динаміка в розвитку дрібної моторики. Діти вільніше використовували площину аркуша паперу при малюванні та аплікації, різноманітні способи зображення, відтінки кольорів. Діти стали ініціативнішими на заняттях і в самостійній діяльності.

Процентне співвідношення дітей з високим рівнем розвитку дрібної моторики підвищилася на 17%; такий же результат у дітей із середнім рівнем; разом з тим слід зазначити, що не залишилося дітей з низьким рівнем, хоча цей показник на початку експерименту становив 33%. У контрольній групі, де діти не займалися за спеціальною системою занять, теж спостерігається позитивна динаміка: діти цієї групи продовжують освоювати роботу з ножицями, займаються вирізанням. У них простежується високий інтерес до образотворчої діяльності, діти беруть участь у виставках і відвідують заняття гуртка.

У контрольній групі у 17% дітей позитивної динаміки не спостерігалось, залишився колишній, низький рівень розвитку моторики. Це свідчить про те, що проведена система занять, яка включала як коригувальні фізичні вправи так і образотворчі завдання для розвитку дрібної моторики, виявилися ефективними і дієвими для дітей експериментальної групи, що відобразилась на якості виконання запропонованих завдань. В експериментальній групі показник рівня розвитку дрібної моторики на 60% перевищив аналогічний показник у контрольній групі. Так заняття із образотворчої діяльності сприяють розвитку дрібної моторики рук у дітей з ДЦП за таких умов: наукової обґрунтованості системи занять; наявності матеріальної бази для занять; урізноманітнення методів, прийомів і форм роботи. Перспективою подальших розвідок є здійснення порівняльного аналізу різноманітних способів педагогічної реабілітації дітей з особливими потребами.

Список використаних джерел

1. Безруких М. М. Сенсомоторное развитие дошкольников на занятиях по изобразительному искусству / М. М. Безруких. – М. : Просвещение, 2001. – 196 с.
2. Groshenkov I. A. Изобразительная деятельность во вспомогательной школе: учеб. пособие для студентов дефектологии / И. А. Грошенков ; отв. ред. И. В. Жуков. – М. : Просвещение, 1982. – 168 с.
3. Гусакова М. А. Аппликация. Учебное пособие для учащихся пед. уч-щ / М. А. Гусакова ; под ред. О. М. Кузьминой. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Просвещение, 2000. – 191 с.
4. Дубровская Н. В. Тематические занятия по формированию изобразительных навыков у детей 2–7 лет. «Природа». Вводные занятия / Н. В. Дубровская. – СПб. : Детство – пресс, 2006. – 112 с.
5. Ипполитова М. В. Воспитание детей с церебральным параличом в семье / М. В. Ипполитова, Р. Д. Бабенкова, Е. М. Мастюкова. – М. : Педагогика, 1993. – 320 с.
6. Комарова Т. С. Методика обучения изобразительной деятельности и конструированию / Т. С. Комарова, Н. П. Саккулина, Н. Б. Халезова [и др.]. – 3-е изд., дораб. – М. : Просвещение, 1991. – 256 с.
7. Коноваленко В. В. Артикуляционная и пальчиковая гимнастика. Комплекс упражнений / В. В. Коноваленко, С. В. Коноваленко. – М., 2005. – 132 с.
8. Кузнецова Г. В. Основы изобразительности. Методические рекомендации к обучению изобразительности детей с ДЦП в пропедевтическом периоде / Г. В. Кузнецова. – М. : Педагогика, 1998. – 238 с.
9. Левченко И. Ю. Основные принципы и методы коррекционно-педагогической работы с детьми, страдающими детским церебральным параличом / И. Ю. Левченко, Г. В. Кузнецова. – М. : Просвещение, 1991. – 232 с.
10. Рогачева Е. И. Лечебная физкультура и массаж при детских церебральных параличах / Е. И. Рогачева, М. С. Лаврова. – М. : Просвещение, 2003. – 94 с.
11. Швайко Г. С. Занятия по изобразительной деятельности в детском саду. Старшая группа. Программа, конспекты / Г. С. Швайко. – М. : Владос. – 160 с.

Irina KORYAKINA

Glukhov

PEDAGOGICAL REHABILITATION OF CHILDREN 6 YEAR LIFE WITH SPECIAL NEEDS MEANS OF FINE

The paper presents the theoretical and methodological aspects of educational rehabilitation of children 6th year of life with special needs. One means of rehabilitation of children with limited functionality is expressive activity that is the subject of the present research. In Article; Scientific sessions grounded system of representational activities, which included special exercises for fine motor skills of hands, to normalize muscle tone, enhance attention and interest of children to support creative activity. Proven results of experimental research.

Key words: pedagogical rehabilitation, expressive activities, children with disabilities, corrective exercises.

Ірина КОРЯКІНА

г. Глухов

ПЕДАГОГІЧЕСКАЯ РЕАБИЛИТАЦИЯ ДЕТЕЙ 6-ГО ГОДА ЖИЗНИ С ОСОБЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ СРЕДСТВАМИ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье представлены теоретико-методические аспекты педагогической реабилитации детей 6-го года жизни с особыми потребностями. Одним из средств реабилитации детей с ограниченными функциональными возможностями является изобразительная деятельность, является предметом представленного научного исследования. В статье; научно обоснована система занятий по изобразительной деятельности, которые включали специальные упражнения для мелкой моторики рук, для нормализации мышечного тонуса, активизации внимания и поддержания интереса детей к творческой деятельности. Доказанные результаты экспериментального исследования.

Ключевые слова: педагогическая реабилитация, изобразительная деятельность, дети-инвалиды, корректирующие упражнения.

Стаття надійшла до редколегії 01.02.2016